

SZENT LÁSZLÓ

A

LOVAGKIRÁLY

★

IRTA

DR GOMBOS ALBIN

BUDAPEST

A „HANGYA“ HÁZINYOMDÁJA NYOMÁSA

1925

I.

A Kárpátok koszorujában hazát foglaló magyarság jövő sorsa azon fordult meg, hogy hozzá tud-e simulni a vele határos nyugati országok vallási, állami, társadalmi és kulturális életéhez. A hunnok és az avarok szomorú végzete világosan megmutatta, hogy a magyarságnál erősebb népek is csak ideig-óráig tarthatják fenn magukat a Duna-Tisza térségein, ha harcos ellentétbe helyezkednek a kereszténységgel s a kereszténységben gyökerező intézményekkel.

A honfoglaló magyarság eleinte a hunnok és az avarok útját követte, de még idejében sikerült a nemzetet megállítani a lejtőn két nagy uralkodónak: Géza fejedelemnek és Szt. Istvánnak. Az apa kezdte s a fiú csodálatos uralkodói művészettel egy emberöltő alatt bevégezte a keresztény magyar királyság felépítését. Valóban óriásoknak való feladat volt a szilaj és harcias keleti népet nyugati mintára állammá szervezni és függetlenségét biztosítani két terjeszkedni vágyó birodalom: a görög és a római-német császárság között.

A keresztény magyar királyság megszervezése tehát sikerült, de az új épület még minden ízében nyers volt. A magyarság lelkének egyik felével még a régi világhoz vonzódott, mert az idegenszerű intézmények oly rövid idő alatt nem mehettek át a vérébe. Félni lehetett, hogy a legkisebb megrázkódtatás rombadönti a nagyszerű művet. Ez a félelem a maga igazi nagyságában először akkor mutatkozott meg, amikor a szent király egyetlen fia, Imre herceg, váratlanul elhunyt. Ki fogja most már István király alkotását meg nem tántorítható hittel oltalmazni, vaskézzelel fenntartani?! A törvényes örökösök, a szent király unokaöccsei, részint tapasztalatlan ifjak voltak, részint megbízhatatlanok, akik leplezve vagy leplezetlenül tanujelét adták annak, hogy a régi pogány világhoz vonzódnak. És e válságos időben, amikor Magyarország jövője forgott kockán, István király örök-példát adott minden magyarnak abban a tekintetben, hogy a nemzet a legerősebb vérségi kapcsolatnál is előbbrevaló. Tulajdon véreit, a gyengéknek mutatkozó árpádházi hercegeket (Endrét, Bélát és Leventét) száműzte s utódjává sógorának, a velencei hercegnek fiát: Pétert tette, akiről azt hitte, hogy meg tudja védelmezni a fiatal magyar királyságot minden külső és belső ellenséggel szemben.

Nem úgy történt. A legbölcsebb intézkedések sem háríthaták el a nemzetről a megpróbáltatás hosszú éveit. A fiatal magyar királyság István halála (1038) után szinte egyik napról a másikra az örvény szélére jutott. Véres polgárháború színterévé lett az ország és III. Henrik római-német császár személyében már az új örökös is megjelent, hogy birtokába vegye hazánkat.

II.

A külföldre menekült árpádházi hercegeket, Endrét, Bélát és Leventét, jó ideig szinte egészen elvesztjük szemünk elől. Biztosan még csak annyit sem állapíthatunk meg róluk, hogy hol és merre járnak. A hazai s a külföldi írók csak akkor szólnak róluk határozottabban, amikor már Béla herceg Lengyelországban tengertől-tengerig szálló vitézi hírnévre vergődött. Ugy történt, hogy a lengyel herceg, akinél a testvérek vendégeskedtek, viszályba keveredett a pomeránokkal, akik addigelé adófizetői voltak. A pomeránok azt ajánlották, hogy az adófizetés kérdését a lengyel és a pomerán fejedelem személyesen döntse el párviadal útján. Ha a lengyel herceg legyőzi a pomerán fejedelmet, akkor a pomeránok minden vonakodás nélkül továbbra is fizetik az adót. De ha a pomerán győzi le a lengyelt, akkor a pomeránok egyszer s mindenkorra megszabadulnak az adófizetéstől.

A pomeránok ugyanis biztosra vették, hogy nagyeros és hatalmas termetű fejedelmük könnyűszerrel legyőzi a lengyel herceget, aki legalább is testileg gyengének mutatkozott az ilyen küzdelemre. Béla herceg legott megértette vendéglátó házigazdájának nehéz helyzetét és mielőtt még a herceg a lengyel sereg nagy megszegyenülésére visszautasíthatta volna a kihívást, előlépett s udvarias szavakkal késznek nyilatkozott, hogy megviv a herceg helyett, ámbár ő sokkal nemesebb származású, mint a pogány pomeránok fejedelme. A lengyel herceg örömmel fogadta a magyar királyfi ajánlkozását s a pomeránoknak sem volt kifogásuk ellene, mert a fejedelmükkel egyenrangúnak tartották és szemre-főre egyébként sem mutatkozott veszedelmes bajvivónak. Mert Béla herceg könnyed, karcsu levante volt, a lova is széllejáró, nyulánk állat, a pomerán fejedelem pedig fejével az eget meszelte s hozzá állően a lova is nagytalpas jószág volt. És mégis a magyar királyfi már az első összecsapásra lándzsájával kiemelte nyergéből a pomeránt, aki félholtan terült el a földön, aminek láttára a megrettent pomeránok nyomban meghódoltak a lengyel hercegnek.

A lengyel herceg pedig vaíamennyi vitézének igaz öröme országából nagy darab földet adományozott Bélának a pomeránok adójával együtt és feleségül adta hozzá egyetlen leányát is, a szépséges Ríkheza hercegnéasszonyt, akitől Bélának három fia született: Géza és László (1041 körül), és később, már magyar földön, Lambert.

Endre és Levente egy ideig testvérük udvarában éldegéltek, osztozkodva annak örömeiben és dicsőségében. Aztán mégis csak elszakadtak tőle, hogy maguk is megkeressék boldogulásuk útját. És nemsokára meleg otthonra találtak

a kiei nagyfejedelem udvarában. 1046-ban itt keresték fel őket a felkelt magyarság követői, akik síralmas szavakkal ecsetelték előttük az ország szomorú állapotát, Péter és Aba Sámuel vészthozó uralmát, a németek beavatkozását és végezetül Endrét, mint jogos örököszt, meghívták a trónra.

Endrét a régi világhoz, a pogánysághoz szitók ültették trónra. Céljukat azonban, a nagy király alkotásának szétrombolását, el nem érhették. Ha megtépve, megszaggatva is, de minden zivatarral keményen dacolva állt és elevenen élt a kereszténységre alapozott magyar királyság. A belső felforgatókkal szemben tehát legalább nagyjában biztosítva volt a nemzet sorsa. Most már csak az ország függetlenségét kellett megvédelmezni a hatalmas római-német császár ellenében, aki Magyarországot immáron a maga jogos birtokának tekintette. Endre jó vitéz volt ugyan, de mégsem érzett magában elegendő erőt III. Henrik várható támadásainak visszaverésére. Hazahívta tehát Lengyelországból öccsét, Béla herceget, kinek vitézi híre-neve messze földön ismert volt s rábízta az ország védelmét, aminek fejében mintegy jutalmul átengedvén neki az ország egyharmad részét és halála esetére a koronát is, mivelhogy Endrének akkor még nem volt fiútóda.

Béla herceg elfogadta bátyja ajánlatát s a beléje helyezett reményeknek mindenben megfelelt. III. Henrik római-német császár támadásai csufos kudarccal végződtek s Magyarország, amely István király halála óta állandó harcok s forrongások színtere volt, végre valamelyes nyugalomhoz jutott. Am igazi megnyugvásról még mindig nem lehetett szó, mert a nemzet lelkébe keményen beleévdött már az a hamis tudat, hogy a kereszténység együtt jár a német fennhatósággal. Ezt a hamis hitet csak tettekkel lehetett kiirtani a lelkekből. Az a férfiú azonban, akinek a Gondviselés e nagy feladat megoldását szánta, — Szent László, a lovagkirály, — ekkor még gyermekéveit élte.

III.

A lovagság, a keresztény középkor e csodálatosan szép vitézi intézménye, a maga nagyszerűségében a messze nyugaton éppen akkor kezdett kibontakozni, amikor a mi árpád-házi hercegeink számkivetésben bolyongtak. Ez az új harcosrend a Rajnától kelet felé csak lassu lépésekkel hódított, de egyes kiváló képviselői már elég korán eljutnak a német-lengyel határra, hogy ott is érdeklődést keltsenek a vitézek legjobbjában. A mi Béla hercegünk is közelebből itt ismerhette meg a lovagságot és kétségtelenül igen nagy hatással lehetett rá, mint aki egyébként is harcra, háborúra s vitézi

életre termett levente volt. A pomeránok fejedelmével vívott párosviadalában már csaknem igazi lovagként tűnik fel.

De milyen is volt hát a lovag, a középkor e csodás vitéze? Nehéz dolog pusztá szavakkal felelni e kérdésre, mert a lovagi tisztséget nem lehetett adományul kapni, sem örökölni, hanem vitézi tettekkel, ráneveltséggel s a legszébb emberi erényekkel kellett megszerezni, kiérdemelni. — A lovag tehát nemcsak katona volt a legjavából, hanem azon felül még a legnemesebb erényekkel ékeskedő férfiú. Nemcsak a kardját tudta pompásan forgatni, hanem egyszerűsmind az akkori zord időkben elképzelhető minden finomságnak és gyengédségnek példaadó képviselője. Védelmezője a hazának, az egyháznak, a becsületnek, a szegényeknek, az árváknak s az özvegyeknek.

Nem különös véletlen vagy éppen csodálatos dolog tehát, hogy Béla herceg, aki szíve egész melegével vonzódott a lovagi élethez, fiait is abban a szellemben neveltette. Hanem hát nem mindenki születik katonai, vitézi képességekkel. Már pedig a lelki nemesség, a becsületesség, a derékség úgy egymagában még nem elég a lovagi mivolthoz. És Béla fiai közül Gézában és Lambertben csak az utóbbi erények voltak meg. A Teremtő nem áldotta meg őket különösebb katonai képességekkel s így nem is válhattak igazi lovagokká, noha egyébként igen tiszteletreméltó férfiak voltak. A középső fiú azonban, László, már minden ízében katona, sőt valósággal örököse az Árpádok vezéri rátermetségének. Könnyű dolog volt tehát kora ifjúságától kezdve ránevelni a vitézi életre s vezéri szerepre.

Nem tudjuk, hogy a gyermek László hercegnek lovagi neveltetésében kik voltak a tanítómesterei. Csak annak valószínűsége állapítható meg, hogy mivel Béla udvarában később is számos idegen lovagot találunk, ezek között kell keresnünk László herceg lovag-tanítóit is. Az ilyen lovag-tanítók a harcos rendnek kimagasló képviselői voltak, sokat tapasztalt, nagy tisztességben álló katonák, akik a rájuk bízott gyermekek fölött teljes hatalmat kaptak.

A lovagi életre kiválasztott gyermekek nevelése eltűk nyolcadik évében kezdődött és szigorú felügyelet alatt futni, ugrani, mászni, úszni, birkózni, nyilazni, súlyt dobni, lovagolni, vadászni, vívni tanultak. Közben úgy nagyjában megtanultak írni, olvasni, számolni, táncolni, lantot pengetni, hozzá énekelni és végzetül ilyekeznük kellett a nagyoktól ellesni, eltanulni az udvarias, finom viselkedést. A lovon való vívást teljes fegyverzetben csak tizennégyéves korukban kezdték meg és szakadatlanul folytatták tizennyolc-huszéves korukig, miközben minden egyebet megtanultak még, amire egy igazi

lovagnak szüksége volt. A legfőbb dolog azonban mindvégig a lovon való vivás teljes begyakorlása maradt, mert abban az időben kizárólag a lovas katonák harci felkészültségén fordult meg a csata sora. Más szóval: a személyes bátorságnak a fegyverforgatásban való tökéletes jártassággal kellett párosulnia, amikor is a test nyers erejét a testi ügyesség megkészszerézi.

A lovagi nevelés befejezése után a jelöltet lovaggá ütötték és vágyai szerint mehetett bármerre hírt, dicsőséget szerezni, mert mindenütt szívesen fogadták mint jó harcost, hűséges fegyvertársat mindhaláláig, aki adott szavát az életénél is többre becsüli.

A mi László hercegünk lovagi nevelése atyjának lengyelországi udvarában kezdődött meg és folytatódott itthon, szükségképpen szorosan belekapcsolódva a magyar hadi életbe, amely egyébként is feltűnően sok hasonlatosságot mutat a lovagság harci előkészütségéhez. És hirnévben is egymás mellett állottak. A magyarok ugyanis, mint könnyűfegyverzetű lovas katonák, Európaszerte éppen olyan elismert harcosok voltak, akár a lovagok, mint nehéz fegyverzetű lovas katonák. És amiként a lovagok, úgy a magyarok is csak kemény munka árán és hosszas előkészület után jutottak harci készségük birtokába. A hadi mesterség tanulása nálunk is a gyermekkorban kezdődött, azzal a különbséggel, hogy nálunk ez úgy egészben véve általános volt, míg nyugaton csak az előkelők gyermekei részesülhettek lovagi nevelésben. De viszont az is igaz, hogy nálunk a nevelés a lelki és szellemi képességek gondozásával, a jó ízlés, a finomság és az udvariasság kifejlesztésével mit sem törődött. A már megszerzett harci képességek elevenen tartására éppen úgy ügyeltek a magyarok is, mint a lovagok. A téli hónapokban öregek és ifjak nagy hévvel gyakorlatoztak, amint azt néhány külföldi író nem kis csodálkozással feljegyzí.

Az első magyar lovagnak: László hercegnek egyik legnagyobb érdeme az, hogy Európának akkoriban ezt a két legtökéletesebb harcos szervezetét, a magyart és a lovagot, egymáshoz közelebb hozza és ily módon Magyarország honvédelmét az eddiginél biztosabb alapokra helyezi. A könnyűfegyverzetű magyarság ugyanis csak a távoli harcban, a nehézfegyverzetű lovasság pedig csak a közeli harcban tudta a képességét teljesen értékesíteni. Innen van, hogy a magyarok III. Henrik római-német császár seregével szemben, amelynek magvát lovagok alkotják, nem tudnak támadólag fellépni, hanem hosszadalmas, távoli harcban igyekeznek azt felbomlasztani. De viszont a császár sem tudja nehezkiesen mozgó hadával akarata ellenére csatára kényszeríteni a magyarokat. — A magyaroknak tehát minden ilyen esetben türelmesen be kellett várni, amíg az ellenség zárt tömegei

felbomlanak. Ha nem vártak, hanem elhamarkodták a dolgot, biztos veszтükbe rohantak. Az efféle hadviselésnél a hosszadalmasság mellett még az a baj is megvolt, hogy az ország egy tekintélyes része állandóan ki volt téve az ellenség korlátlan, sőt reájuk nézve kedvezőtlen esetben, büntetlenül maradt pusztításának. László herceg tehát az ország biztonsága érdekében szinte észre sem vehető fokozatossággal a könnyű-fegyverzetű magyar lovasság keretén belül megszervezi a nehéz-fegyverzetű lovasságot, hogy ellenséges lovassereggel szemben is fel tudjon lépni támadólag. Ebbeli munkálkodásának részletei, az adatok hiányossága következtében, elhomályosultak ugyan előttünk, de annál jobban szemünk elé tárulnak az eredményei. Mindenesetre tájédalmas dolog, hogy László herceg munkájának első eredménye abban a testvérháborúban mutatkozik meg, amelyet atyjával szemben nagybátyjának: Endre királynak kishitűsége idézett fel.

IV.

III. Henrik római-német császár csufos kudarccal végződő hadjáratai után a magyar és a német udvar között éveken át állandó követjárás volt, amely végül is nemcsak a mindkét részről óhajtott békét hozta meg, hanem azt még családi kapcsolattal is megerősítette. Endre királynak ugyanis közben fia született: Salamon, s most már minden áron ennek a számára akarta biztosítani a koronát. A királynak ez az elhatározása újabb bonyodalmaknak lett kutforrásává.

Endre jól ismerte népét, tehát azt is tudta, hogy a bölcsőbeli Salamon trónraültetése csak a nemzet akarata ellenére történhetik meg akkor, amikor az Árpádháznak olyan hírneves tagja birtokolja az ország egyharmad részét, mint Béla herceg, akit Endre a veszedelem idején már egyébként is utódjává jelölt ki. Az itthoni kedvezőtlen hangulattal szemben tehát másutt kellett neki támaszt keresnie a fia számára, mivelhogy jómaga — fölötte beteges és elgyengült lévén — egyáltalán nem remélhette megérni annak felszderdülését. Kiadós támasz pedig egyedül csak a régi ellenségnél, a németsegnél kínálkozott fia számára, akit aztán nem is késlekedett eljegyezni az időközben elhunyt III. Henrik császár leányával: Judittal.

Béla és fiai nem álltak utjába Endre elhatározásának. Beleegyeztek Salamon királyságába és maguk zokszó nélkül megelégedtek a hercegi címmel s az ország egyharmad részével, amely Erdélyen kívül a Tisza-vidéket és Észak-Magyarországnak mintegy a felét foglalta magában. — A magyarság azonban nem tudott ilyen könnyen beletörődni az ősi ellenséggel szorosra fűzött barátságba. Feltette a fűg-

getlenségét. Az elégtelenség különösen akkor nyilvánult erősebben, amikor Endre hívására mind több és több német lovag jött az országba. Ezt a beözönlést ugyanis itthon arra magyarázták, hogy a király a nemzeti mozgolódás fékentartására gyűjti maga köré az idegeneket. A rossz tanácsadók, a zavarosban halászni vágyók is szították a gyűlölködést a testvérek között, amely végtére is fegyveres összeütközésre vezetett. Endre a csatatéren maradt, Salamon a németek védőszárnyai alá helyezkedett, Béla pedig elfoglalta a trónt (1060-ban) és készülődött a németek várható támadásának felfogására.

Béla a győzelmet a maga vezéri képességei mellett elsősorban fiának: Lászlónak köszönhette, aki harci diadalainak hosszú sorát ezzel a csatával nyitotta meg, mindhaláláig egyetlenegy ütközetet sem veszítve el, akár nyugati, akár keleti ellenséggel vívta is azt. Csodálatos hadvezéri pályájának legfőbb titkát abban kell keresnünk, hogy a rendes sereg keretén belül az ő személyes vezetése alatt külön begyakorolt nehéz-fegyverzetű lovasai voltak, akik a hasonló fegyverzetű lovagokkal szemben helyt tudtak állani, a könnyű-fegyverzetű kúnok és bessenyők ellenében pedig mint seregbomlasztók működhettek. Nyugati értelemben vett magyar lovagokra azonban nem szabad még csak gondolnunk sem. Az kétségtelen, hogy maga László igazi lovag volt a szó legnemesebb értelmében, kiválogatott hívei azonban csak lovagmódra harcoló katonák. Egyéb vonatkozásokban semmi közösségük sem lehetett a lovagokkal, mert a magyar nemzet életében nem fejlődtek ki azok a szövevényes vallási, erkölcsi és gazdasági szálak, amelyekre a nyugati országokban ráalapozódott a lovagi intézmény. De nekünk honvédelmi szempontból többre nem is volt szükségünk a lovagságból.

Csakis László herceg nagyjelentőségű katonai tevékenységének figyelembevételével érthető meg, hogy Endre hogyan szenvedhetett oly döntő vereséget, noha a serege Béláénál jóval nagyobb volt s annak is tetemes része megbízható lovagokból állott, sőt a vezetés is tapasztalt és Németországban jó hírnek örvendő lovagok kezében volt.

De Bélára sem hozott szerencsét a testvérviszályban szerzett korona, amelyet egyébként sem kívánt. Hajlandónak is mutatkozott átengedni azt Salamonnak. A császári udvar azonban meghíusította a kibékülést, mert azt akarta, hogy Salamont német erő ültesse a trónra. A háborúskodás már éppen kezdetét is vette a nyugati határon, amikor Béla 1063-ban váratlanul elhunyt. Fiai, az ország érdekében minden áldozatra készen, azon voltak, hogy kibéküljenek Salamonnal. Ez meg is történt a nemzet egyházi és világi nagyjainak nyomatékos közbelépésére, ámbar a még gyermek IV. Henrik

gyámjai az utolsó pillanatig keményen akadékoskodtak. A németekben tehát Endre valóban nem csalódott. Szinte a kelletténél is jobban támogatták a fiát, Salamont, természetesen nem önzetlen rokon szeretetből, hanem hogy Magyarországot a fennhatóságuk alá hajthassák. A testvérek kibékülése következtében céljukat egyelőre csak félig-meddig érték el.

Itthon persze senkinek sem tetszett a németek újból való megerősödése a királyi udvarban. — A csendes zugolódáson kívül azonban mit sem tehettek, mert a nemzeti érzés hivatott vezérei: Béla fiai, féltő gonddal őrizték a családi egyetértést. Hiven óhajtották szolgálni a királyt és a hazát, törvényes jussuknak csak az ország egyharmadát tartván, amelyet meg is kaptak.

A király és a hercegek viszonya azonban még így is fölötte kényes volt és hova-tovább bonyolultabbá lett. Ugyanis még azoknak is, akik nem keresték, folytonosan a szemük előtt lebegett az összehasonlítás a nemzeti vágyukkal együtt-érző hercegek és Salamon között, aki nem volt ugyan minden jó tulajdonságnak híjával, de a németekkel való benső barátságából kifolyólag gyanakvó természetűvé lett a saját magyarjaival szemben. A népszerűtlen király különösen László mellett homályosult el, aki éppen az ő uralkodása alatt élte daliás ifjúságának legszebb éveit s véres csatákban legragyogóbb győzelmeit aratta.

Salamonnal szemben Lászlónak már külső megjelenése is olyan volt, amilyennek harcos nép a vezérét látni kívánta. Az egykoru feljegyzések szerint ugyanis fölötte izmos, vasszerű, oroszlántestű, nagynövésű, az átlag-embereknél egy fejjel magasabb s mégis könnyed, nehéz fegyverzetben is hajlékony volt. Arca kedves, vonásai szépségesek, szemében jóságos szelidség, tekintetében a bátorság tüze. Mint bajvivő: legyőzhetetlen, mint bajtárs: mindenkinél önfeláldozóbb. Katonáinak jóságosan szigorú atyja és igazi barátja egyszerre. Osztozik velük a háborús élet minden örömében, minden sanyarúságában. Velük éhezik és velük szomjuhozik, egy sorban van velük a tél havában s a nyár hevében. Első a csatában, utolsó a pihenésben, alázatos a győzelemben, önmagával szemben mindig szigorú bíró, másokkal szemben türelmes és nagylelkű. Bőkezűen adakozó, a szegények istápolója, a tiszta s erkölcsös életnek példaadója. Amilyen győzhetetlen harcos a csatán, épp oly utólérhetetlenül jámbor és imádságos lelkű, amikor hüvelyben a kardja. Saját kiválóságainak csak annyiban tulajdonított fontosságot, hogy minden képességét Isten dicsőségére és magyar hazájának javára kell felhasználnia. Amerre járt-kelt, lépte nyomán hírvirág fakadt és ahol magyar szó csendült, az ő dicsőségét zengte.

A magyar puszták katonás népének bálványképévé lett s a pásztortüzek, meg a tábortüzek mellett szárnyat bontanak azok a varázslatosan szép mondák és legendák, amelyek László alakját a földről a csillagok közé emelik.

Ha mindezt tárgyilagosan mérlegeljük, arra a belátásra kell jutnunk, hogy a gyenge jellemű Salamonban szinte szükségképpen ki kellett fejlődnie a féltékenységeknek, a gyűlölködésnek a hatalmas Lászlóval szemben. S ha jó ideig mégsem kerül kenyértörésre a dolog, az kizárólag Béla fiainak volt köszönhető, akik helyzetük minden előnyének ellenére sem vágyódtak a korona után és önzetlenségükkel sokáig le tudták fegyverezni Salamon rossz indulatait.

V.

Salamon uralkodásával egyidejűleg igen nehéz és veszedelmes korszak köszöntött Magyarországra.

Délről és keletről szilajul harcos népek rohanják meg a határokat és elfogyhatatlannak mutatkozó tömegeikkel végzetes károkat okozhattak volna a magyar nemzetnek, ha véletlenül nincs meg az erőadó belső egyetértés és ha nem oly tüneményesen nagy hadvezér áll az egyesült magyar hadak élén, mint amilyen László herceg volt.

A harcok és háborúk hosszú sorát az a hadjárat nyitja meg, amelyet László herceg sógorának: Zvonimir horvát fejedelemnek érdekében viselnek. Sok haszon nem volt belőle, ha csak az nem, hogy a horvát fejedelmet a rokon szálak mellett a hála kötelékeivel is szorosabban hozzánk fűzték. Nem ismerjük e hadjárat részleteit, sőt a tulajdonképpeni ellenséget sem, tisztábban csak azt látjuk az egészről, hogy a magyarok a mai Fiuméig levonultak s így újból megtanulták ismerni az Adriához vezető utakat, amelyeknek őseik egykoron maradandó vitézi hírnevet szereztek maguknak.

Mindjárt rá László herceg egy másik atyjafiának, a lengyel fejedelemnek szövetségében a csehek ellen fordulnak és kemény csapást mérnek a trencsényi határvidéket háborgató alattomos ellenségre. A régi feljegyzések e harcokkal kapcsolatban egy Bátor Opos nevű, nagyerejű vitézről emlékeznek meg, aki a király és a hercegek szemeláttára több csatában fölötté kitüntette magát. Különösen kiemelik párosviadalát egy cseh őriással, akit egyetlen lándzsadöféssel földreterített. Jutalmul szép vitézi birtokot és fényes rangot kapott. Ugy látszik azonban, hogy a vitézi életet minden egyénél többre becsülte, mert a későbbi hadjáratokban is állandóan találkozunk vele.

E két hadjáratnak inkább csak politikai jelentősége volt, magát a népet közelebből nem igen érintette. Az a zivatar azonban, amelyet 1070-ben a kúnok zúdítottak az országra

Erdélynek és a Nyírségnek előzőnlésével, már mélyen belehasított a nemzet életébe. Pedig ez a veszedelem külső formájában nem volt újkeletű. Kelet felől ugyanis szinte a honfoglalás óta állandóan meg-megjelennek kisebb-nagyobb harcos rajok, a magyarokkal rokon népségek, amelyek karddal igyekeznek utat nyitni maguknak a Kárpátok gyűrűjén keresztül a Tisza és a Duna gazdag térségeire. Ilyenek voltak a bessenyők is, akiket Szent István több ízben keményen leverte és végül is egy jó részüket a magyarság között szétszórva letelepítette. Azok a bessenyő-törödékek, amelyek még továbbra is kellemetlenkedtek a keleti határhegyek mentén, már nem voltak veszedelmesekek. Így történhetett, hogy a szorosok védelmét egészen elhanyagolták és a támadásra felsorakozó kúnokat is eleinte bessenyőknek nézték, akiktől nincs mit tartani, mert a saját kárukon eléggé megtanulták már ismerni a magyarság erejét. Pedig a kúnok, ámbár közeli atyafiságban álltak a bessenyőkkel, azoknál sokkalta veszedelmesebb ellenség voltak. Európa keletéről csak most indultak meg nyugatnak, népes, még veretlen tömegekben, amelyek az utjukba kerülő apró törzseket könnyedén szétmorzszolták, ha még idejében el nem futottak északra az oroszok, vagy délre a görögök védőszárnyai alá. Így jutottak el az erdélyi határhegyekhez, amelyeken túl az első igazi próbatétel várt rájuk. És a kúnok nem haboztak szerencsájuk megkísérlésével. Pompás harcosok voltak, a keleti puszták félelmet nem ismerő vad fiai, akik eddigi sikereik után mindent merhettek. A Borgói-szoroson benyomultak hát a Szamos völgyébe, majd a Meszesi-kapunak nevezett hágón át előzőnlótték Szathmár vidékét, az Érmelléket, a Nyírséget, Bihart s a kegyetlen és kapzsi nomád népek módjára szilaj dühvel raboltak, égettek, pusztítottak, ameddig csak eljuthattak.

A keleti határok elhanyagolása következtében az ellenség oly könnyedén nyomulhatott előre, hogy jöttüknek ők maguk voltak leggyorsabb hírszolgái és így nemcsak a királyi udvart érte meglepetésszerűen a betörésük, hanem Lászlót és testvéreit is, noha a csapás éppen az ő birtokrészüket sújtotta.

Akármilyen sietősen ment is végbe a király és a hercegek felkészülődése, mégis jól elhúzódhatott, mert a kúnok az előzőnlótt területeket zavartalanul kifoszthatták és kényelmes lassúsággal visszavonulhattak a Szamos völgyébe, ahonnan már csak néhány napi utjuk volt a határig. Valósággal csak órákon múlt, hogy a magyar sereg még utólére Kerlésnél az elbizakodott, az elővigyázattal mit sem törődő ellenséget. A kúnok, amikor meggyőződtek az őket fenyegető veszedelem komolyságáról, Ozul nevű vezérük parancsára a

meredek oldalú Kerlés-tetőn foglaltak állást. Ez a hibás intézkedés már a megzavarodás jele volt, mert ezen a helyen, mint könnyű-fegyverzetűek, álló-csatára kényszerültek. Az ütközet sorsát ezuttal is László herceg döntötte el. A nehéz-fegyverzetűek rohama alatt rövidesen felbomlottak s minthogy a magas tetőn a visszavonulásukról sem gondoskodhattak, tökéletes vereséget szenvedtek. Csak kevesen vergődtek át a Borgói-szoroson, hogy aztán otthon gyászos hírmondói legyenek a büszke sereg csufos pusztulásának. A magyar hadak pedig ünnepies hálaímaival áldották az eget Urát, hogy nemcsak a rabszíjrafűzött foglyok ezreit és a gonoszul összeharácolt kincseket sikerült a kúnok körmei közül kimenteni, hanem e fényes győzelemmel megtaníthatták őket a magyar fegyverek tiszteletére is. Joggal remélhették ugyanis, hogy e szíla-j nép egyhamar nem kíván szerencsét próbálni hazánkban.

Érdekes, hogy e kemény csata emlékét később egészen Cserhalomhoz fűzték. Nagy költőnk: Vörösmarty Mihály is e cím alatt énekelte meg.

A csatában László herceg is súlyos sebet kapott, amikor már az ötödik ellenfelét terítette le. Sebe azonban egyáltalán nem akadályozta meg abban, hogy a futók üldözésében maga is tevékeny részt ne vegyen. Pedig Szög nevű kedves lova is fölötté fáradt volt, mivelhogy a csata előtt is alapos munkát végzett. László a menekülők közül magához méltó ellenfelet szemelt ki, hatalmas vezéri alakot, aki még saját nagyobb veszedelmére is menteni igyekezett zsákmányát: egy szépséges magyar leányzót. László herceg messziről úgy találta, hogy a boldogtalan fogoly éppen a váradi püspök leánya s ezért ugyancsak szorította a lovát. Szög, a nemes pára, ki is tett magáért, de egy ölnyi távolság még mindig maradt a menekülő és az üldöző között. És ezt semmiképpen sem tudta behozni a fáradt Szög.

— Szép hugom, — kiáltott a leányzónak László, — kapaszkodj a kún derekóvébe és aztán ugorj le, mert az én lovam már nem bírja a versenyt!

A leány úgy cselekedett s a kúnt magával lerántotta a lováról. László, mint igazi lovag, nem akart előnyben lenni ellenfelével szemben, legott leszállt a lováról s gyalogosan kelt viadalra vele. A kún sértetlen volt, segítsége is érkezett, de végezetül mégis csak László lett a győztes.

A küzdelem színhelyén a hőslélkű herceg vére is bőven patakzott, amelynek minden cseppjéből a néphit szerint csipkerózsza fakadt. Innen van, hogy arrafelé a csipkerózsát mind a mai napig Szt. László piros rózsájának nevezik és a

gyerekek a virágzás idején ki szoktak járni a csipkeerdőbe Szt. Lászlót ünnepelni.

Fehérruhás leánykák, hajukban piros rózsabimbókkal, egymás kezét fogva, füzértáncot lejtenek, miközben messze csengő hangon éneklík:

Piros rózsá, égő piros rózsá,
Kelyhecskédet nyisd ki egy-két szóra,
Mondd meg nekünk, merre lépett
László király lova? ...
Rózsá fakadt, hová lépett,
Piros csipkerózsá.

A fiúk ezalatt hosszú szárral annyi rózsát szakasztanak, ahányan vannak. A rózsá szarát a szájukba veszik, kezeiket hátra teszik és rohamot intéznek a szomszédos dombtetőre. Aki leghamarább fölé s közben nem ejtette ki szájából a rózsát, azt kikiáltják László királynak és pihenés nélkül visszafutnak a csipkeerdőhöz. Aki legelőször beugrik a táncoló kislányok körébe, azt megválasztják Szt. László lovának. A ló feldíszítése után az egyik kislány kiáll a sorból s a következő kérdést intézi a lóhoz:

— Kinek a lova vagy?

— Szt. László királyé, — feleli a rátartós ló.

— Aki megmentette az elrablott hajadont?

— Éppen az!

— Elhisszük. És ti kinek a katonái vagytok? — kérdezi tovább a többi fiutól.

A fiúk a kérdésre énekel felelnek:

Vezérlő csillagunk,
Szent László királyunk,
Aldott az emléked,
Légy örökre nálunk!

Neked termi a föld
A sok piros rózsát,
Mindegyikünk a te
Bátor kiskatonád!

Aztán letelepednek a tűre és a kísértő öregek közül valaki elmeséli nekik a cserhalmi ütközet történetét.

VI.

A cserhalmi csata után Erdélyre nyugalmasabb napok következtek, ami azonban még nem jelentette azt, hogy a kúnok, a bessenyők és más atyafiságos nomád népségek kisebb rajokban olykor-olykor át ne lépték volna a határhegyeket. De ezek a beütések csak egy-egy utvonalt mentén okoztak bajt s elnyomásukra a helyi őrhadak is elégségesek voltak. Hogy László herceg mikor és mennyiben vett részt ezekben az apró csatározásokban, azt bizony a ránk maradt hiányos feljegyzésekből még nagyjában sem tudjuk megállapítani. Ebben a tekintetben egészen a nép ajkán élő hagyományokra vagyunk utalva, amelyek László herceg glóriás alakját minden csatába belevonják s az égbeli angyalokat

Szt. László üldözi a leányrablót bűnt.

is lehozzák a földre, hogy a harcok mezején védjék, oltalmazzák, segítsék a nemzetnek oly drága kincsét: a magyar katoná legtokéletesebb példányképét. A népnek szent áhitattal teli szeretete főképpen a „Tordai-hasadék“-hoz, a „Szent László pénze“-hez s a „Szent László útja“-hoz fűződő legendás történetekben tükröződik vissza megkapó erővel. Szívünket, lelkünket oly vigasztaló, gyógyító, felemelő melegséggel töltik el még manapság is, hogy sohasem hallhatjuk elégszer.

A hagyomány úgy tudja, hogy a király udvarában éppen ünnepi lakoma volt a császári rokon, IV. Henrik tiszteletére, amikor híret hozták, hogy a kúnok a Gyergyói-havasokon át a Maros-völgyébe nyomultak. László herceg körötte lévő híveivel tüstént utra kelt, a többiek azonban még maradtak, de ígérték, hogy nyomában lesznek. A kúnok már az Aranyos vidékét is felprédálták s a foglyul-ejtettek nagy tömegével éppen a Torda közelében húzódó hegyháton vonultak át, amikor László herceg rájuk bukkant. Az országos hadaknak persze, amelyeknek sietősen követniök kellett volna őket, hírük-hamvuk sem volt. Ha azokra várakoznak, addigra a kúnok a szerencsétlen foglyokkal együtt árkonbokron túl lesznek. Ha pedig így néhányad-magukkal vakmerően nekivágnak a roppant sokaságnak, bizonyosan elvérzenek anélkül, hogy életük feláldozásával a foglyoknak bármit is használnának. László herceg nem tétozott. „Velünk van az Isten, és akikkel az Isten van, azok sohasem lehetnek kevesen!“ — bátorította a félelmet egyébként sem ismerő katonáit és leleményes megkerüléssel lecsapott a gyanútlanul menetelő rablóhadra. A zavarkeltés reményen felül sikerült. A kúnok első ijedtségükben megfutamodtak, László pedig a kiszabadított foglyokat harcosainak védelme alatt tüstént könnyen védhető helyre irányította. Jómaga hátramaradt a visszavonulás fedezésére, ha a kúnok netalán megfordulnának és támadólag lépének fel. A kúnok valóban hamarosan észrevették szégyenletes tévedésüket s a sziklás hegyháton dühös elszánással özönlöttek vissza. László herceg a sziklák szűk átjárói között egymaga is pompásan állta a harcot mindaddig, amíg csak azt nem hitte, hogy övéi a megszabadított foglyokkal együtt már biztonságban lehetnek. Akkor aztán megfordította a lovát s amennyire az még bírta, vágatott a kiszemelt menhely irányában. A lova azonban nem bírta el a szíla j iramot. A kúnok előre nyújtott kardjai már-már elérik László herceget; a végzetes pillanatban azonban tövéig kettéhasad a hegy. László mögött és az üldözők lezuhannak a szörnyű mélységbe, Istennek kedves hive pedig most már háborítatlanul folytathatta útját. — A csodálatos esemény egyébként is oly megdöbbentő hatással

A forrai hasadék felelőzéseké mondja.

volt az ellenségre, hogy minden zsákmányát hátrahagyva, eszeveszett gyorsasággal sietett kijutni az országból. A Tordai-hasadék pedig mindazótától fogva a magyar népnek egyik legszentebb helye. A hívő szemek a hasadék szélén László herceg lovának patkónyomait is felismerik, amelyek elmulhatatlanul bevésődtek a sziklába.

A Tordai-hasadékna! lefolyt csodálatos esemény annyira megfélemlítette a kúnokat, hogy egy álló esztendeig elkerülték Erdélyt. Ennyi idő azonban éppen elegendő volt arra, hogy szegényen! párosult félelmük bosszuértette alakuljon át. A következő télen a kémek már rémes híreket hoznak a kúnok készülődéseiről. Hogy lassu tűzön edzik a kopjanyeleket s a nyílveszőket, kardpengéket kovácsolnak és az ifjak népes rajokban gyakorlatoznak. És nagy szóval hirdetik, hogy most majd kétszeresen beszedik a kezükből kihullott zsákmányt. A kúnok magyarányu készülődésének hallatára László herceg, aki Erdély védelmét vezette, az országos hadakból is tetemes erőt vont magához. Ugy tervezte, hogy a ragadozó atyafiakat elfogja, letelepíti, a keresztény hitre téríti s ilyképpen a magyarság megerősítőivé teszi azokat, akik eddig a magyarság szilaj ostromozói voltak. Ugy is történt. László hadai a beözönlő kúnokat az Aranyos-völgyében bekerítették, nyílt csatában legyőzték s a futókat oly sikeresen üldözték, hogy azokat a megmenekülés minden reményétől megfosztották. A kúnok, akik a ravasz cselvetésekben nagy mesterek voltak, a kemény üldözöktől úgy akartak egy kis egerutat kicsikarni, hogy összerablott arányaikat teli marokkal kezdték maguk mögé szórni. Abban reménykedtek ugyanis, hogy az üldözők majd okvetlenül megállnak felszedegetni a csábos aranypénzeket. És ugy is történt. Az üldözők, akik javarészb! nem László vitézei közül kerültek ki, nem tudtak ellenállni az arany csábításának. Leugráltak lovaikról, a kúnok pedig vigan futottak tova s már-már ugy látszott, hogy szerencsésen kisiklanak a magyarok kezei közül. A bünrehajló lelkek e nagy megtévelyedésében László égre emelte két karját és hangos szóval kérte az Urat, hogy törje meg a kúnok pénzének átkos varázsát. És alig hangzott el Isten kiválasztott leventéjének szava, a kúnok elszórt aranyai menten értéktelen kavicsokká változtak, amelyek után többé senki sem kapkodott. Az ellenség üldözése pedig legott új erőre kapott s a rabló atyafiak az utolsó szál! fogságba kerültek. Azóta sok száz esztendő múlt el, de az Aranyos mentén még most is marokszámra szedegetik a gyerekek a kúnok kövé vált pénzeit. A napsütésben aranyosan csillogó, lapos, vékony, kerek, pénzformáj! kavicsok ezek, amelyeket a nép „Szent László pénzé”-nek nevez.

Az Aranyos mentén van még egy harmadik emlék is, amely Szent László el nem fogyó dicsőségének örök hírdetője. Ott, ahol a sárgásszínű Aranyost kísérő hegylánc ízesítő meredekséggel dől rá a folyó medrére az élesen letört sziklafalak oldalán, elérhetetlen magasságban, messzire ellátszó fehér sáv húzódik, amelyet a nép „Szent László útja”-nak nevez. A hagyomány szerint ezuttal is, mint már annyiszor, meglepetésszerű gyorsasággal kún-bessenyő csapatok árasztották el a vidéket. László nyomban megindult ugyan vitéz seregével a vérig sanyargatott nép megsegítésére, de éppen ekkor országos ügyekben oly távol volt Erdélytől, hogy teljességgel lehetetlennek látszott idejében megérkezni a tett színhelyére. Addigra a fosztogatók zsákmányukkal és foglyaikkal együtt már túl lesznek az ország határán. Ez a tudat nagy szív-fájdalmat okozott Lászlónak s minthogy emberi erőtl ebben a dologban mit sem remélhetett, lelke minden áhítatával Istenhez fordult, hogy égi hatalmával mentse ki a szenvedőket a veszedelemből. És amikor sok napi fárasztó ut után éjnek idejében pihenőre tért a sereg, László álmában isteni szózatot hallott és intést nyert, hogy felkeljen és meginduljon. Fölkelt hát és megindult egyesegyedül az éjszaka sötétségében. Három fehér galamb röpködte körül és velük lebbent László is erdőkön, hegyeken, völgyeken át. Amerre ment, eltörülhetetlen fehér sáv maradt utána. S hogy elérte a kún-bessenyőket, tüzes csatasorok tűntek fel az égen. Azokat a tüzes csatasorokat az ő vitézei alkották. Mint villámcsapás vágta neki az ellenségnek és egy szempillantás alatt megsemmisítették az utolsó szálát. A megszabadult foglyok hallották a harci zajt, látták a tüzes csatasorokat, élükön Lászlóval, a földön ott heverték a lesujtott pogányok, de maga László győztes seregével együtt eltűnt a föltámadó virradatban s csak útjának nyoma maradt meg.

VII.

A jó egyetértés a király és a hercegek között a cserhalmi diadal után nemsokára újabb győzelemmel koszorúzta a magyar fegyvereket és az ország tekintélyét, hatalmát is nagy mértékben növelte a szomszédos népek előtt. A kúnok, amint azt a hagyományok is híven tükrözik vissza, cserhalmi vereségük után csak apró beütésekkel háborgatták Erdélyt, nagyobbbszabású vállalkozásra azonban egyelőre gondolni sem mertek. Helyettük a bessenyők próbálnak szerencsét, noha nekik is igen szomorú tapasztalataik voltak a korábbi időkben. De azóta nagyot fordult velük a világ. A kúnok Moldovából és Havasalföldről a Dunán át a görög császár fennhatósága alá szorították őket és mint a császár

szövetségesei friss erőre kaptak. Jó részük a magyar Al-Dunától délre terjedő óriási vadon mögött tanyázott. E nehezen járható erdőségnek, amelyet akkori lakosai után „Bolgár-erdő”-nek hívtak, északfelé Nándorfehérvár, a mai Belgrád volt a végvára. A várat görög őrség tartotta megszállva, amelynek jóváhagyásával vagy elnézésével a bessenyők fosztogatni kezdték Magyarország déli vidékeit. 1073-ban a király és a hercegek elhatározták, hogy a fondorkodó görögök megbüntetésül elfoglalják Nándorfehérvárt. Niketas, Nándorfehérvár parancsnoka, kénköves „görögtűz”-et szóró hajókkal próbálta a magyar hadak átkelését a Száván megakadályozni, de a hírhedt hajók ezuttal kudarcot vallottak és a tulpartra jutott magyarok hevenyében összetákoltt fatornyokkal kemény ostrom alá vették a félelmetes erősséget. Az őrség csak a bessenyőktől remélhetett segítséget, akik a biztató hívásra meg is jelentek, de a magyar seregnek egy csekélyke része, Iván ispán vezetése alatt, csufosan szétverte őket, mert pusztán annak hallatára, hogy László herceg is a táborban van, minden bátorságukat elvesztették.

Niketas kemény katona volt. Segítség reménye nélkül is hősiiesen védelmezte az erősséget. Legjobb harcosait küldte a falak elé, hogy párosviadalban és apró csatározásokban öröljék fel az ostromlók legkiválóbbjait. A várbeliek közül különösen egy szaracén óriás tüntette ki magát, akit azonban végül is a magyar kopják leterítettek. Ekkor mindkét oldalról szilaj harc indult meg, hogy melyik fél birtokában maradjon a szaracén hadnagy holtteste. A régi időkben ugyanis az efféle erőösszemérésnek sorsdöntő befolyást tulajdonítottak a háború kedvező vagy kedvezőtlen kimenetelére. Napestig eldöntetlenül folyt a vetélkedés a várfalak s az ostromtornyok szűk közén, mígnem László herceg három vitéze — névszerint Abos, Bars és György — vállalkozott rá, hogy megszerzi a szaracén holttestét. Abos egymaga a várkapuig visszaszorította a görögöket, bajtársai pedig azalatt a rájuk hulló kövek és nyílak özönéből biztos helyre vitték a szaracént. László herceg gazdagon megajándékozta a vakmerő harcosokat, a többieket pedig további kitartásra buzdította. Mindjárt jelentkezett is egy negyedik vitéz, hogy belopódzik a várba, ahol a huga a görögök kényszerű szolgálatában élt s megtesz mindent, amit emberileg csak lehet. Ugy is történt. A leány aztán a bátyja segítségével, viharos éjben, felgyújtotta a várat. A két elszánt testvér odaveszett ugyan, de önfeláldozásukkal a magyar sereg kezére juttatták az erősséget. Azt a bástyát, amelynek tövében holtan megtalálták őket, emlékeztetükre a „Testvérek bástyájá”-nak nevezték el. Ez az elnevezés meg is maradt midaddig, amíg újabb hódítók át nem alakították a régi erődítéseket.

Níketas a vár eleste után az őrserég maradványával a fellegrvárba húzódott s aztán alkudozni kezdett a királlyal és a hercegekkel. — Szabad elvonulást kért, amit meg is ígértek neki. Salamon gonosz és kapzsi tanácsosai azonban, az adott szó ellenére, rabságra akarták vetni a fellegrvárból kivonuló görög vitézeket, de László és testvérei keményen közbeléptek s így megakadályozták, hogy a hitvány prédálesők a magyar király nevében foltot ejtsenek a magyar becsületen. A görög császár, amikor értésére esett a dolog, hálája és tisztelete jeléül fényes követséget küldött a hercegekhez. Salamon szívében pedig mind nagyobbra és nagyobbra növekedett az irigység érzete, látván, hogy Lászlónak katonái és emberi erényei teljesen elhomályosítják őt még saját hívei szemében is. Végtére is úgy elfogta a harag és a gyűlölködés, hogy többé nem tudott az eszének parancsolni. Most már szívesen meghallgatott minden rágalmat, hazugságot s rajta volt, hogy Lászlót és testvéreit így vagy úgy elveszejtse. Már a nándorfehérvári zsákmány elosztásánál is annyira megrövidítette a hercegeket, akiknek a győzelem köszönhető volt, hogy csak László nemes lelkülete tudta megakadályozni a nyílt összeütközést. És többé nem is állt helyre a testvéri egyetértés. A viszálytshítók, akik Salamont körülvették, gondoskodtak róla, hogy a gyenge király gyanakvó féltékenységet, oktalan bosszuvágyát állandóan ébrentartsák. Az ország főpapjai, hogy a testvérek összeegyeztetésére időt nyerjenek, rávették ugyan Salamont, hogy a hercegekkel együttesen tegyen esküt a békeességnek legalább még egy évig terjedő megőrzésére, de ez sem használt, mert megmérgezett indulatait a legszentebb eskü sem tudta már fékentartani. A németektől és a csehektől sürgős segítséget kért, aminek hallatára László herceg is készülödni kezdett a leszámolásra. Mert akármilyen jámbor lelkületű volt is, a maga igaz és törvényes jussát nem hagyta.

Géza, László bátyja, aki szelídségben és az istenes életben a legbuzgóbb barátan is tultett, hajlandó volt külföldre távozni, hogy a polgárháború borzalmaitól megmentse az országot. De a nemzeti szabadság törhetetlen védelmezői nem engedték. Attól tartottak ugyanis, hogy a németek, akik eddig türtöztették magukat hatalmi vágyaikban a hercegek miatt, legott a magyarság nyakára ülnek, míhelyt megtorlástól nem kell tartaniok. Tagadhatatlan, hogy a honfiak okoskodása nem volt alaptalan, noha IV. Henriknek, Salamon sógorának, ekkoron a saját országában is elegendő baja és gondja volt.

Géza tehát híveinek kényszerítő unszolására itthon maradt s míg László kipróbált felvidéki vitézeinek összegyűjtésével fáradozott, azalatt ő éppen nem fölös hadaival

Szabolcsban időzött. Egyelőre mitől sem tartott, mert egyrészt az időjárás még erősen télies volt, másrészt pedig a fegyvernyugvás Szent György napjáig szólt. Salamon és tanácsosai azonban sem a telet, sem az esküt nem tartották olyan akadálnak, amelyet érdemes volna figyelembe venni, ha egyébként fényes győzelemre van kilátás. A külföldi segítség megérkezése s a dunántúli hadak összegyülekezése után tehát elhatározták, hogy a félelmetes László herceg távollétét felhasználják és váratlanul lecsapnak Géza gyantutlan seregére. Az esküszegéssel párosult meglepetés sikerült is. Géza tökéletes vereséget szenvedett. Csak egy zászlóval — ahogyan akkor a csapategységet nevezték — menekült a befagyott Tisza felé s bizony ez az egy zászló sem kerülte volna el szomorú sorsát, ha Salamonnak győztes harminc zászlóját az üldözésben fel nem tartóztatja Istvánfia Péter, László hercegnek Gézánál maradt jóhirű vitéze. „Hej, ti német morzsákon hízó sáskák, — harsogta feléjük csufondáros szóval — valamennyien egyszerre akartok kopját váltani velem, vagy talán kettesével, hármásával is elem merészkedtek jönni?!“ A sértő szavak feltűztették Salamon németjeiben és magyarjaiban a vért. Hiába való volt a vezérek minden parancsa, a felingerelt üldözők bizony megálltak, hogy végezzenek Istvánfia Péterrel, aki csak úgy ontotta rájuk a szitkokokat. „Ide hát szaporán a kardom elé, ecséim! Csak a boltos félti rongy életét, aki vitéz, az keresi a halált!“ — biztatta a párosviadalra jelentkezőket. És amit keresett, azt megtalálta Istvánfia Péter is. Aranyos sisakja, hófehér tollforgója végtére is porba hanyatlott. De amit akart, azt elérte: Géza utat nyert, szerencsésen átkelt a Tisza még álló jegén és lóhalálában vágott Vác felé, ahol Lászlóval találkozni remélt.

László herceg, aki bátyjának szerencsétlenségéről mit sem tudott, ezalatt befejezte téli pihenőre tért vitézeinek összegyűjtését és kisdud seregével megindult Vác irányában, amint azt Gézával előre megbeszélték. Közben sógora: Ottó morva herceg is csatlakozott hozzá valami kevés harcossal, mert sok nem tellett tőle, mivelhogy az egyébként is kicsi Morvaországnak csak a fele volt az övé.

Géza Vác környékén valóban rábukkant László seregére. Zokogva borult nagyvitéz öccse nyakába, aki megdöbbenve hallgatta Salamon esküszegését és bátyja hadainak szétzülését. Amikor pedig kedves katonájának: Istvánfia Péternek hősieis önfeláldozására került a sor, maga is könnyekre fakadt. És legott elrendelék, hogy a derék vitéz három árváját udvarába vigyék és gondosan neveljék. Ezeknek utódai, az Istvánfy-ak, hosszú századok múltán is tiszties szerepet játszanak az ország történetében.

Kiadósabb panaszkodásra azonban nem volt idő, mert gyors hírhozók érkeztek, jelentvén, hogy Salamon győztes hadai a pesti révtől Vácnak tartanak és a király rosszlelkű tanácsosai fenhéjázva hirdetik, hogy a sereg nélkül bujkáló Lászlót most az egyszer eltiporják, vagy legalább is kizavarják az országból. Dölyfös bizakodásuknak annyiban volt is alapja, hogy László serege Salamon hadainak egyharmadát sem tette ki. Ők azonban még ennyire sem számítottak. És elfeledték azt is, hogy Lászlóval szemben csak a németekre s a csehekre szorulnak, mert a magyarok aligha fognak kardot rántani a magyar szívek büszkeségére. A szelíd és igazlelkű Ernye ispán (aki hasztalanul bár, de azért sohasem szünt meg Salamont a testvéri egyetértés áldásaira figyelmeztetni) mindenkinél tisztábban látván a helyzetet, az utolsó pillanatban is megpróbálta Salamont a jó utra téríteni. „Uram királyom, — mondotta könyörgő szóval — mi meghalunk érte, vagy tán veled, te azonban kétségtelenül akkor cselekednél a leghelyesebben, ha a békét keresnéd és nem ártatlan rokonaid halálát.“ Salamon azonban nem szívlelte meg a bölcs intelmet. Vidnek s a többieknek gonosz unszolására seregét László ellen vezette. Mogyoród mellett találkoztak össze 1074 március 13-án, hűvös, ködös estszürkületben, ami megakadályozta, hogy azonnal leszámoljanak egymással. Hajnalban, amikor a seregek már mindkét részről felvonultak a csatára, Géza herceg azt tanácsolta, hogy hagyják el a hont, apáik földjét s menjenek idegen országba, mert csak így kerülhető el a polgárháború. A vitézek azonban még csak hallani sem akartak arról, hogy könnyű prédául odavessék az országot a németeknek s hitvány csatlósáiknak. Kardot rántva, László köré sereglettek és harsányan kiáltották:

— Az Isten is velünk van!

És abban a pillanatban az égből szokatlan fényesség áradt a maroknyi seregre, mintha a nap tüze megtízszereződött volna. A vakító sugarak hatása alatt mindannyian kénytelenek voltak szemeiket lehunyni. „Láttátok?“ — kérdezé László herceg a fényesség elmúltával. „Mi semmit sem láttunk!“ — válaszolták a többiek. „Csodálatos, — mondotta mélyen elgondolkozva László herceg — de mégis valóság, amit láttam. Nekem úgy tetszett, hogy angyalok szálltak le az égből és koronát tettek Géza bátyám fejére“. Az égi látománynak fölötté megörvendezének a vitézek, mert azt ügyük igazának s a győzelem zálogának tekintették. A hercegek pedig fogadalmat tettek, hogy azon a helyen kápolnát emelnek Istennek nagyobb dicsőségére. Mindjárt körül is néztek szorgos figyelemmel és látták, hogy a kiszemelt helyet félkörben csupasz gallyakkal szomorkodó csipke-

bokrok övezik. És László herceg hosszú lándzsájával könnyedén rásuhintott az egyik bokorra, amelyből csodaszép, hófehér hölgyeményt ugrott ki, majd felkapott a lándzsára, rajta felszaladt László karjára s a páncéling redőzetében elbujni igyekezett, mintha oltalmat keresne. A vitézek ezt is igen kedvező jelnek tekintették és nagy bizalommal indultak a csatába.

László herceg közvetlenül az ütközet előtt fegyverzetet cserélt a bátyjával, mert értésére esett, hogy Salamon minden erejével Gézára fogja rávetni magát. Ugy is történt. Amikor pedig Salamon észrevette a ránézve végzetes cserét és ijedtében hadait visszaparancsolta, oly nagy zavart csinált a saját seregében, hogy a csatarend minden vonalon teljesen felbomlott. Maga Salamon még idejében és szerencsésen elfutott, a németjei azonban a csehekkel és méregkeverő tanácsosaival együtt ott maradtak a csatatéren.

A nemeslelkű László hercegnek megeredtek a könnyei annyi magyar vér hullásának láttára. Bár rossz vér volt, de mégis magyar vér volt. Keservesen megsíratta elesett ellenségeit és megparancsolta, hogy ott temessék el őket, ahol kápolnát fognak emelni az Ur nagyobb dicsőségére. Mindjárt el is indultak a kijelölt helyre és ott nagy csodálkozással látták valamennyien, hogy a csípkebokrokat, amelyeken kevéssel előbb még levélrügy sem mutatkozott, fehér virágáradat borítja el. — „Kedves öcsém, — kiáltott fel mélyen megilletődve Géza, miközben Lászlót magához ölelte — ez a hófehér csípkerózsa jelképe a te megbocsátó, hófehér lelkednek!”

A kis kápolna a kijelölt helyen fel is épült és azóta már el is porladozott. Kemény köveit megette, összemorzsolta a sok-sok százesztendő, a fehér csípkerózsaát azonban nem bántotta. A mogyoródi dombok széles hátán a tavasz első langyos fuvallatára most is rügybe szökken a vén csipke s gubancos ágbogán ezrével hasadnak ki az üde bimbók. A hófehér rózsákkal borított gallyak szeretettel ölelik körül a kis kápolna omladékát és a zümmögő méhek Szt. László megbocsátó, hófehér lelkéről regélnek. A környékeliek áhitatos szívvel keresik fel a virágos omladékot és Szt. László fehér rózsái hamarosan mind belekerülnek a jámbor látogatók imakönyvébe. Az ősi hagyomány ugyanis azt tartja, hogy azok, akik magukkal hordják Szt. László fehér rózsáját, megbocsátók és szelidszívűek lesznek, mint amilyen a szent király volt.

VII.

A mogyoródi csata győztesei, mítsem törődve a németekhez futó Salamonnal, legott trónra akarták ültetni László herceget, a nemzet szemefényét, aki mint ember, mint had-

vezér, mint Isten egyházának alázatos fia, mint az igazság és a jó erkölcsök őre, mint lankadatlan védelmezője a gyámoltalanoknak és a szegényeknek, egyaránt utolérhetetlenül nagy volt. László azonban nem vágyódott trónra jutni. Egyfelől azzal háritotta el magától a megtiszteltetést, hogy nem ő van soron, hanem a bátyja, másfelől pedig azt ajánlotta, hogy mindenképpen keresni kell a kibékülést Salamonnal, mert csak így kerülhetik el a németek erőszakos beavatkozását az ország ügyeibe. A nemzetnek azonban nem kellett már Salamon még László kezéből sem. S ha már Lászlót semmiképen sem tudták rávenni a korona elfogadására, trónra ültették a bátyját, Gézát, abban a biztos hitben, hogy László ugysem fogja magára hagyni jámbor természetű testvérét, aki atyjuk hadvezéri tehetségéből igen keveset örökölt. Ebben a tekintetben nem is csalódtak. Amikor híre futott, hogy Salamon érdekében IV. Henrik, római-német császár, hatalmas zsoldos sereggel készül Magyarországra rontani, László készséggel átvette az ország védelmének vezetését. A Duna mentét, ahol az ellenség előre nyomult, oly alaposan letaroltatta, ideiglenesen a lakókat is elköltöztetvén, hogy a zsoldosok hamarosan minden élelmiszerükből kifogytak és éhezni, hullani kezdtek, mint ősszel a legyek. Romlásukat még azzal is elősegítette László, hogy könnyű lovasai apró csapatokban állandóan körülrajzották a lomha németseget és éjjel-nappal hullatták rájuk vészes nyilaikat meg kopjáikat. A császár végtére is kénytelen volt visszafordulni, hogy szétzüllött hadainak legalább egy kis részét megmentse, azzal biztatván sógorát, Salamont, hogy rövidesen a mostaninál még erősebb sereggel fog segítségére sietni.

IV. Henriknek e csufos felvonulása és visszavonulása alatt történt, hogy Bátor Opos, a jóhírű levente, aki a jobbak közül egyedül tartott ki Salamon mellett az országrontó munkában, a császár szeme láttára oly hősieen viselkedett, hogy az maga elé hivatá és nyilvánosan megdicsérte. „Aztán mondd, kedves barátom, — fordult Salamonhoz a császár, — László seregében is akad ilyen vitéz?” „Oh, — válaszolta Salamon, akinek minden rossz tulajdonsága ellenére is büszke magyar vér csörgedezett az ereiben — odaát akár százat is találhatsz ilyet, sőt még különbekezt is!” „Ha így áll a dolog, — felelte nagy fejcsóválással a császár — akkor bizony sohasem fogod visszanyerni a koronádat“. A császár sejtelmé valóra vált. Salamon nemzetének szeretetével együtt örökre elvesztette a koronát. Szomorú sorsában IV. Henrik sem törődhetett vele, mert Németországban is polgárháború ütött ki, amely ő alatta is megingatta a trónt. Ekkor Salamon bűnbánatot mutatva, Gézához fordult, hogy legyenek ismét

jó testvérek, de adják neki vissza jogos örökségét: a koronát. Gézából nem is hiányzott a hajlandóság, a nemzet nagyjai azonban most még keményebben ellentálltak, mert egyrészt a németek erőszakos beavatkozásától hosszú ideig mit sem kellett tartani, másrészt pedig, legalább látszatra, igen tekintélyes barátja akadt Magyarországnak Dukasz Mihály görög császár személyében, aki barátságának maradandó jeléül Gézát drágamíves abroncskoronával ajándékozta meg, amelyet később egybeforrasztottak a II. Szilveszter pápától kapott zártkoronával. De sem ez, sem az nem tudta Géza elhatározását megmásmítani, mert ő nem félelemből, hanem tulságosan érzékeny lelkiismeretének szavára akarta Salamont a trónra visszahelyezni. Csak váratlanul bekövetkezett halála (1077) akadályozhatta meg az országra nézve olyannyira káros tervének keresztülvételében.

IX.

Géza halála után a nemzet egyakarattal és határtalan lelkesedéssel Lászlót emelte a trónra. Még most is vonakodott, huzódózott ugyan, de kitérnie már nem lehetett, amit végtére ő maga is belátott. Nincs szó, amely kifejezhetné, nincs toll, amely leírhatná azt a szeretetet, bizalmat, reménységet, amellyel a magyar nép kicsije és nagyja, szegénye és gazdagja László trónrajutását kísérte. Amit nagyra tartottak a honfoglaló Árpádban, a hadverő Botondban és Lehelben, az államszervező szent királyban: Istvánban és jámbor fiában: Imrében, azt most mind együtt látták Lászlóban, aki a nemzet szemében emberfeletti emberre, valóságos félistenné növekedett, amilyennek a görögök tartották Heraklest és más mesebeli hősüket. Mint tavaszi napsugárban a rügyek, úgy születtek a nép ajkán a róla szóló csodás történetek, amelyek földöntúli erővel ruházták fel a vele kapcsolatos dolgokat is: a kardját, a sisakját, a pajzsát, legfőképpen pedig a lovát. Mély áhitattal regélték és hallgatták, hogy ez a ló hogyan tudta rugni, zúzni, harapni, tiporni az ellenséget!

Hitték, hogy László Isten különös kegyelméből minden bajt, veszedelmet és csapást elháríthat a nemzettől. Ez a nagy és szent hit még a kései utókor gyermekére is megdöbbentő erővel hat, amikor a „Szent László fűvé”-ről szóló legendát meglevenedni látja lelki szemei előtt. Szörnyű dögvész pusztította az országot, — beszéli a jámbor hagyomány. Az emberek válogatás nélkül rakásra hullottak és kétségbeesésükben a gyengék meginogtak Istennek útján s a lelkeken urrá lett a gonoszság. Ily rémségeknek közepette hol lehetett volna másutt oltalmat találni, ha nem Istennek

kiválasztott hívenél: László királynál?! Hozzáfordultak hát a szenvedők és László király velük bőjtölt, velük imádkozott hét napon, hét éjjelen át, amikor is megnyílt az ég kárpitja és szózatot hallott:

— Menj sietve és válogatás nélkül keress magadnak mezőt, ahol legdusabban sarjadzik a fű. És ragadd meg ijjadat, melyet atyádtól örököltél, és lödd ki szárnyas nyíladat a fűvek sűrűségébe. És amelyik fűnek levelén megakad a nyílad, azzal gyógyítsd a ragályban szenvedőket és bizonygyal meggyógyulnak ők!

És László, a nép sokaságától kísérvé, keresett magának mezőt válogatás nélkül és kilötte nyílat a fűvek sűrűségébe. A hívők, akik lelkendezve odafutottak, nagy hálálkodásban törtek ki, amikor látták, hogy a szárnyas vessző rézveretes hegye a keresztfű levelét verte át. Mert ez a fű otthonosan nő hegyen, völgyön, síkon, tehát könnyen hozzájuthat a legszegényebb is. Nyomban gyógyítani kezdték vele a ragályban szenvedőket és meggyógyultak valamennyien. Hálából Szt. László fűvének nevezték el. Nevét mind a mai napig megtartotta és a falusi meg a tanyai népnek mostanság is igen kedvelt orvosszere. De maga az orvostudomány is nagyra becsüli a benne rejlő gyógyítóerőt s ezért a gyógytárak apró fiókjaiban is helyet kapott Szt. László fűve.

X.

László, aki a csatatereken nőtt nagygyá, a trón magaságában még nagyobbra növekedett, mert államférfiúnak és törvényhozónak is éppen olyan bölcs, mint amilyen tüntető hadvezér. Pedig nehéz viszonyok között lépett a trónra. Olyan feladatok vártak rá, amelyeknek megoldása valósággal sorsfordulatot jelentett Magyarország életében. Az átalakulásnak ugyanis nyugati mintára, amelyet Szent István szervezett meg, hosszú belső nyugalomra lett volna szüksége, hogy az új intézmények átmelessenek a nemzet vérébe. Ehelyett egy egész emberöltőn át trónvillongások, nemzeti forrongások követték egymást, feltámadt a régi szellem az új ellen és ráadásul a szomszédos világbirodalom: a római-német császárság is eljöttnek vélte az időt, hogy hűbéri hatalma alá terelje Magyarországot. A szünni nem akaró harcok közepette már-már úgy látszott, hogy a magyarság a belső s a külső tűzben felemészthetődik. Semmiféle tekintélynek, semmiféle törvénynek sem volt már tisztelete, sem egyházinak, sem világinak; a rablás, a fosztogatás mindennapi foglalkozássá lett és az igazságot az ököl mérte, amelyet nem mérsékeltek sem a keresztény felebaráti szeretet, sem a pogánykori harcos tisztesség.

És mindehhez még hozzá kell vennünk azt is, hogy a nemzet különböző rétegei, amelyeket társadalmi osztályoknak szoktunk nevezni, éppen ekkor voltak kialakulóban. Még a történetíró szeme sem tud tisztán látni abban a ködös gomolygásban, nagy összevisszaságban, amelyben a régi és újonnan alakuló rétegek együtt kavarnak, rostálódnak: rabszolgák, felszabadított rabszolgák, földhöz kötött jobbágypélek, birtoktalan szabadok és birtokosok, akik csak félig-meddig szabadok; harcos magyarok kisbirtokkal és nagybirtokkal, akikből a köz- és a főnemesség alakul ki; bevándorolt idegenek, akik részint közrendűek, részint katonáskodó urak; szerzetesek, világi papok, akik Nyugat-Európa legkülönbözőbb országaiból verődtek össze. Szóval: csupa bizonytalanság, csupa erjedés, láz, belső tűz minden vonalon. Lászlóra tehát mint államférfiura az a feladat várt, hogy ebben a zűrzavarban állandó rendet teremtsen. És László ebben a tekintetben is többet tett, mint amennyit a legbölcsebb uralkodótól is várni lehetett volna.

Az ország belső bajainak orvoslásához első sorban az kellett, hogy legalább egyidőre és nagyobb mértékben külső bonyodalmak ne vegyék igénybe a nemzet erejét. A jó szerencse, amely Lászlót minden vállalkozásában kísérte, ezt is meghozta neki. Az európai nagy-politikában éppen ekkor olyan fordulat állott be, amelyet Magyarország javára erősen ki lehetett használni. A Szentszék és a római-német császárság között ugyanis a vízálykodás annyira elmérgesedett, hogy a fegyveres erőösszemérést többé nem lehetett elkerülni. A trónjavesztett Salamon IV. Henrikhez szegődött, ki azonban olyan nehéz helyzetbe került, hogy semmivel sem segíthette. László viszont a IV. Henrikkel szemben ellencsászárrá választott sváb herceggel: Rudolffal szövetekezett, sőt a leányát is feleségül vette, hogy a barátságot rokon kötelekekkel is erősítse. Ezzel a lépésével László nemcsak IV. Henrik ellenében növelte Magyarország biztonságát, hanem VII. Gergelynek, a „nagy“ pápának jóindulatát is megszerezte a magyar nemzet függetlenségének legkisebb megcsorbitása nélkül.

A külügyek szerencsés bonyolításával egyidejűleg bent az országban is serényen munkálkodik László. A nemzet világi és egyházi nagyjait többbizben gyűlésbe hívja, meghallgatja véleményüket, előterjesztésüket és velük együttesen törvényeket hoz a fejtelenség idején felburjánzott bűnök kiirtására, a rend helyreállítására, a magántulajdon biztosítására, a honvédelem erősítésére, s az egyház jogainak védelmére. Törvényeinek jó része ránk maradt s belőlük világos képet alkothatunk magunknak nemcsak az ország akkori állapotá-

ról, hanem az ország egységét, a magyarság erejét jelentő nagy királyi hatalomról is, melyhez foghatóval akkoriban egyetlen nyugateurópai állam uralkodója sem dicsekedhetett.

László korában az általános keresetforrás, a főfoglalkozás nem a földművelés, hanem az állattenyésztés. A vagyon, a jólétet az állatok számával fejezik ki. Az ország nagy rónaságai ménesekkel, gulyákkal voltak tele, amelyeket bizony nem volt nehéz megdézsmálni. A polgárháborúk idején nagyon elszaporodtak a tolvajok és ezek orgazdái. László törvényei ezekre sújtottak le a legkeményebben. Orrát vágták le a szolgának, ha csak egy tyukéró holmit lopott is, a visszaeső bűnös pedig az életével lakolt. A szabad embert, a gazdagot, az előkelő urat lopás esetén még ennél is szigorubban fogta a törvény, mert azoknak helyzetüknél fogva jobban kell tudniok, hogy mit nem szabad cselekedni. A tolvajlás mellett igen elterjedt bűnök voltak még: az önbíráskodás, az erőszakoskodás és a verekedés életre-halálra. Ezekre is véres szigorral nehezedtek a törvények. És jaj volt a hamisan, részrehajlóan vagy gondatlanul ítélkező bírácoknak is, mert László megtalálta a módját annak is, hogy törvényeinek pontos végrehajtását miképpen kell ellenőriznie. Az eredmény nem maradt el. A társadalmi és a gazdasági életet valósággal fojtogató dudvát, gázt, gonosz szenvedélyeket sikerült oly nagymértékben kiűrtani, hogy László utódjának, Könyves Kálmánnak, már nem volt szüksége ily szigorú büntető-törvényekre. — A nép pedig szigorú törvényei ellenére is „kegyes“-nek nevezte Lászlót, akinek igazságossága, jó helyen alkalmazott megbocsátása mindig meg tudta akadályozni, hogy törvényeinek szigorúsága ne csapjon át kegyetlenségbe.

László törvényhozói figyelme a mindennapi élet legapróbb vonatkozásaira is kiterjedt. Szabályozta a belföldi és a külfölddel kapcsolatos kereskedést, a vásárokat, az üzletkötést, az adás-vevés különböző formáit. A közigazgatás, a törvénykezés és a honvédelem érdekében a királyi udvarból gyors futárok jártak a határszélekig, ahol állandó katonai őrsegeket tartott. Ilyenféle kisebb csapatok a határokon belül, mint a közbiztonság őrei, teljesítettek szolgálatot. Nem feledkezett meg a katonakötelesek pontos számontartásáról sem, akiket századokba és tizedekbe osztatott be. Külön törvényekkel gondoskodott a templomok felszereléséről, jókarbantartásáról, a vásárnapok és ünnepek áhítatos megüléséről, a templombajárásról és a papság eltartására szolgáló adó, a tized fizetéséről. A vétkeket anyagilag büntette. Aki ünnepnap vadászott, annak elvették a kutyáit, a vásárosnak a lovát, a megrögzött templomkerülőt pedig megbotozták.

XI.

Salamon, amikor látta, hogy László trónja úgy az országban, mint az országon kívül, hozzáférhetetlenül megerősödött, célja elérésére más utat keresett. Ki akart békülni Lászlóval, hogy aztán itthon személyesen kísértse meg nagylelkű rokonának hatalmát aláásni. László nemcsak hogy megbocsátott Salamonnak, hanem még külön királyi udvartartással is megtisztelte. Ez az egyetlen lépése Lászlónak, amelyért az utókor gánccsal illetheti, noha ezt is lovagiaságból és Istennek tetsző jámborságból cselekedte. Salamon természetesen, amint az előre látható volt, összeesküvést szőtt László élete ellen, mire László, hiveinek kényszerítésére, elzáratta — kései hagyomány szerint — a visegrádi várban, amelynek egyik bástyás tornyát róla mind a mai napig „Salamon tornyá“-nak nevezik. — Fogságából 1083-ban szabadult ki, amikor István királynak és nagyjámborságú fiának, Imre hercegnek szentté avatásával kapcsolatban az ország népe addig még soha nem látott örömnépet ült. A régiek úgy tudták, hogy a szent király koporsóját fedő kőlapot csak akkor tudták helyéből kimozdítani, amikor László, egy remeteségben élő apáca égből kapott figyelmeztetésére, Salamont szabadon eresztette. Kétségtelen, hogy Salamon a szabadulását ezuttal is László nemes és megbocsátó lelkületének köszönhette. Nem tudta elviselni azt a gondolatot, hogy a szent király felmagasztalásának napján börtönben üljön az ő véréből való vér.

Salamon azzal hálálta meg László kegyességét, hogy IV. Henrikhez futott segítségért, onnan pedig, amikor látta, hogy semmit sem remélhet, a kúnokhoz ment. Esküvel fogadta meg Kötesk kún vezérnek, hogy neki adja Erdélyt, ha trónra segíti. A zsákmányra egyébként is éhes kúnok kapva-kaptak a biztató ajánlaton. Nagy sereggel betörték az országba, rabolva és pusztítva egészen Szabolcsig nyomultak, ott azonban László utjokat állta és megsemmisítő csapást mért rájuk. — A visszanyert zsákmányból a csatatéren templomot emelt, amelynek — sajnos — a romjai sem maradtak ránk. Két vitézének, akik különösen kitüntették magukat, egy-egy ekére való földet (körülbelül 100—100 holdat), házat és lábasjóságokat adományozott. Kisvárdán, amelynek közelében a csata lefolyt, a múlt században még élt két kis földesgazda, akik László király megjutalmazott vitézeitől származtatták magukat. Még a nevüket is tudták jeles őseiknek: az egyiket Edöknék, a másikat Juharnak hívták. Valamelyes kis jussot a székelyföldi mondák is kikerekítenek maguknak László király e győzelmes hadjáratából. Ugy tudják ugyanis, hogy László a Hargitán át

nyomult Salamon kúnjai ellen, amikor is beszorult egy víztelen völgybe, ahol a serege már-már végpusztulásra jutott. A király szomjuhozó seregét könyörgő imára hívta fel, amelynek végeztével kardjával megérinté a sziklafalat s abból legott forrás buggyant ki. A hargitai pásztorok az ugynevezett sziklaforrásokat manapság is „Szent László forrása”-nak nevezik.

A régi feljegyzések a szabolcsi csata után semmi bizonyosat sem tudnak Salamon további életéről; a nép képzeletét azonban annál erősebben foglalkoztatta és mondáiban tovább szövődött-fonódott a bujdosó király szomorú sorsa. A közhít szerint mint szigoruan vezeklő remete halt meg. Amikor utolsó napjait közeledni érezte, koldusruhában elzarándokolt Székesfehérvárra és annak jeléül, hogy minden bűnét alázatosan szánja-bánja, a templomból kilépő László király köntösének szegélyét titkon megcsókolta. Lászlónak egy pillanatra megakadt a tekintete az ismerős arcu kolduson, el is küldötte nyomban apródjait a keresésére, de akkorra már feltalálhatatlanul eltűnt a királyi koldus. Salamonnal együtt eltűnt a legfőbb ok is, amely Lászlót oly élesen szembeállította IV. Henrik római-német császárral. Innentől kezdve a feszültség a két uralkodó s a két ország között észrevehetően enyhülni kezdett, ami Magyarországnak határozottan szabadabb mozgást biztosított. Ez a szabadabb mozgás hamarosan abban a hódító hadjáratban nyilatkozott meg erősebben, amely Horvátország megszerzésével a magyar határokat az Adriai-tengerig tágitotta ki.

A nagyszabású terv: Magyarországnak tengerpartot szerezni, már I. Bélát, László atyját is komolyabban foglalkoztatta. Ilona nevű leányát jórészt a reménybeli magyar tenger érdekében adta feleségül Zvojnimir horvát fejedelemehez. Ugyanez az érdek vezette Lászlót is, amikor állandóan, olykor nagyon is kiadósan, segíti Zvojnimirt ellenségeivel szemben. A német veszedelem és a belső zavarok miatt azonban hosszú ideig gondolni sem lehetett tetemesebb erőt és kitartást igénylő vállalkozásra. Csak amikor László bölcsesége, harcos keze szerencsésen megállította a nemzetet a lejtőn és alig egy évtizeden belül újból számottevő tényezővé tette Európa keletén, csak akkor lehetett ismét előtérbe állítani a magyar tengerpart kérdését.

László eredetileg úgy tervezte, hogy Horvátországgal együtt Dalmáciát is megszerzi. E nagyszabású s ránk nézve minden tekintetben fontos vállalkozást úgy készítette elő, hogy teljesen rendbehozta és katonailag jól megerősítette a Dráva és a Száva között. Az akkori Horvátország ugyanis a Szávától délre terült el. A magyar fegyvereken nyugvó

rend és biztonság csábitóan hatott a horvátokra, akik örökös zavarok között, külső és belső háboruszkodásban éltek. Zvojnimirnek 1089-ben bekövetkezett halála után a pártoskodó fejtelenség még nagyobbra nőtt, mire Zvojnimir özvegye, Ilona, és a békességre vágyó horvát urak felszólították Lászlót, hogy szállja meg országukat. László, aki élénk figyelemmel kísérte a horvát ügyeket, felkészült hadaival nyomban átkelt a Száván és a könnyű magyar lovasság rövidesen a Quarnero partján állott, amely örvendetes eseményről elsősorban is a montecassinoi apátot értesíti László. „Ezután már — írja László az apátnak — könnyebben és gyorsabban válthatunk leveleket, mert erősen megfogott a távolság közöttünk“. Amilyen gyorsan ment Horvátország meghódoltatása, épp oly kevés nehézségbe ütközött a magyar államszervezet átültetése. A többé-kevésbé érdekelt külföldi országok és hatalmak közül egyedül a Szentszék fogadta kifejezetten barátságtalanul Magyarország terjeszkedését, mert Horvátországot Zvojnimir felajánlása folytán a maga hűbérének tekintette. László azonban, ámbár az egyháznak nálánál hűségesebb fia aligha akadt, a magyar korona függetlenségének teljességét annyi szilárdsággal védte, hogy végtére is II. Orbán pápa a bonyodalmakkal fenyegető kérdést levette a napirendről.

Mialatt László országa haderejének javarészával a horvátok földjén tartózkodott, a kúnok, akiket kétségtelenül a görögök szolgálatában álló bessenyők értesítettek a kedvező alkalomról, nagy erővel felkészülődtek és hírneves vezérük: Kapolcs vezetése alatt a Tömösi-szoroson keresztül megrohanták Erdélyt. Sajnos, az alkalom a kúnok számára még a bessenyők csábító jelentésénél is kedvezőbb volt. Nem is elégedtek meg Erdély kifosztásával, hanem kicsaptak az Alföldre is és Szatmártól le délíg oly alaposan megsarcolták a Tisza-vidéket, amilyenre addigéle még nem volt példa.

A kúnok váratlan és nagyméretű betörése, amint azt a következményekből láthatjuk, alaposan megzavarta László királynak az Adriai-tengerre irányuló terveit. Dalmácia meghódítását például véglegesen elejtette. Horvátország megtartására azonban annál nagyobb súlyt helyezett. A harci dolgokban járatos és vitézkedő unokaöccsét, Almos herceget, elegendő haderővel hátrahagyta, mint a magyar király teljes hatalmu helytartóját, maga pedig diadalmas és bosszuvágygal eltelt seregével a legrövidebb uton sietett a Dunán és a Tiszán át, hogy még az ország határán belül utolérhesse a rabló népséget.

Az összeütközés valahol az Alsó-Temes mellékén folyt le és a kúnok tökéletes vereségével végződött. Érdekes, hogy mindkét részről ugyanazon jelenségeket látjuk megismétlődni,

Drachos 2
724

Szt. István király 1000-ben elfoglalta Honföldországot —

amelyeknek Cserhalomnál is döntő súlyuk volt. A kúnok biztonságuk tudatában gondatlanok, csatarendjük hanyag összevisszaságot mutat s az esetleges visszavonulás fedezéséről egészen megfeledkeznek. Velük szemben a magyar sereg könnyű- és nehézfegyverzetű egységei a legtökéletesebb együttműködésben dolgoznak, maga László pedig, mint egykoron Cserhalomnál, ifjonti hévvel a harcosok élén jár, a zászló az ő kezében van s az ellenséges sereg testébe az első utat az ő kardja hasítja.

Amikor a kúnok ellentállása vezérüknek: Kapolcsnak elestével megtört, László megérteti elkeseredett katonáival, hogy az oktan vérontásnál Isten előtt kedvesebb cselekedet mitvelnek azzal, ha a kúnokat foglyul ejtik, letelepítik és megtérítik. Ugy is történt. A foglyokat csapatokra osztva, visszakísérték az ország szívébe és szétosztották a falvak között. Megfelelő elhelyezésükre László király személyesen ügyelt fel, faluról-falura járván, hogy a felmerülő nehézségeket nyomban elsimíthassa. Egy ilyen útja alkalmával történt — beszéli a hagyomány — hogy sorsukba immáron beletörődött kún foglyok, akiket magyar fegyveresek a számukra kijelölt helyre kísértek, egyszerre csak nagy izgalomba jöttek és szemeiket az égre emelve, áhítatos félelemmel eltelve, kiáltották: „A legyőzhetetlen király pajzsa!” Legott feltekintének a magyarok is, hogy lássák a csodát, de bizony egy felettük lebegő fehér galambnál egyebet nem láttak. Erre a kún foglyok megmagyarázták nekik, hogy a csaták viharában állandóan ott látták László király sisakbokréta körül lebegni a fehér galambot, amely minden nekiszánt nyilat, kopját, lándzsát, buzogányt felfogott kiterjesztett szárnyaival. És alig hangzottak el a kún foglyok csodálatot keltő szavai a fehér galambról, az ég alján hatalmas porfelhő gomolyodott, amelyből mindjárt rá László király daliás alakja bontakozott ki a mögötte vágtató kíséretével együtt. A fehér galamb pedig ott karikázott a legyőzhetetlen, a legnagyobb magyar katona feje fölött. — A Tisza mentén a fehér galamb egyik ritka fajtáját mindazóta „Szent László pajzsa”-nak hívják.

A Havasalföldön tanyázó kúnok, amikor hírét vették, hogy milyen sorsra jutott Kapolcs serege, nagy haragra gerjedtek és fenyegető üzeneteket küldöttek Lászlónak, hogy szörnyű boszút állnak, ha tüstént szabadon nem eresztí a foglyokat. László a kihívásra azzal felelt, hogy maga kereste fel a kúnokat. Hadait Orsovánál vezette ki az országból és hamarosan rá is bukkant az éppen betörni készülő ellenségre. A csatában László király és Akos kún vezér, minthogy mindketten seregüknek élén harcoltak, már az első roham alkalmával összekerültek és nyomban párosviadalra keltek. A küzdelem rövid ideig tartott. László dárdája hamarosan

Szt. László király párvíadalmában dárdájával letéríti Átkos kún vezért.

leteritette Ákost, aminek láttára a kúnok megfutamodtak és többé nem merték háborgatni a magyar határokat. Velük együtt megfélemedtek az apró orosz fejedelmek is, akik, hogy maguknak nyugalmat biztosítsanak, a kúnokat mindezideig nagy buzgalommal bujtogatták Magyarország ellen. Most aztán egymással versengve keresik László barátságát.

A délvidéki élő hagyományok szerint e hadjáratnál kapcsolatban történt volna, hogy a kúnok ellen felvonuló magyar sereg a sivatagos Delíbláti-pusztában igen válságos élelmezési viszonyok közé jutott s csaknem áldozatává lett az éhínségnek. László király, Istennek szentéletű fia, látván a végpusztulás közelségét, megoldá nehéz acélpáncélját, szép fűrtös fejéről levevé forgós sisakját és térdre borult a pusztaság füvetlen homokján. Aztán hangos szóval könyörögni kezdett az Urhoz az ő vitézeiért, akiknek a hite törhetetlenül erős maradt az inség napjaiban is. Es ahogy elhangzott a könyörgő imádság, az esthajnal homályából népes bölénycsordák törtettek elő és gazdag asztalt terítettek az éhező hősöknek.

Azóta sok százesztendő mult el, de a csodás bölénylakoma csontmaradványait még mindig nem tudta megemésztetni az idő. Amikor a nyugati szél erősen végigsöpri a Delíbláti-pusztát kopaszfejű buckáit, a finomszemű homokból itt is, ott is előbukkan egy-egy hatalmas, borda-alaku kőszilánk, amely elmeszesedett csontra emlékezteti a szemlélőt. Az odavalósi ember azt mondja rá, hogy bölénycsont abból az időből, amikor Szt. László király megvendégelte a seregét.

XII.

A kúnok végleges megfékezése után a harcok-háborúk zaja ugy egészében elült s így Lászlónak módjában volt, hogy életének még hátralévő éveit teljesen a nemzet belső életének továbbfejlesztésére szentelhessen. Egyházi és világi nagyaival gyakorta tartott népes gyűléseket, amelyeken megbeszélték a már foganatba vett törvények hatását s ha kellett, módosították, kiegészítették, vagy éppen újakat alkottak. Az egyházra, amelyet ő tett nemzetivé, különösen nagy gondja volt. Intézkedései világosan mutatják, hogy a pogány világ visszatérésének lehetőségétől többé nem kellett tartani, már csak azért sem, mert a bessenyőkkel és a kúnokkal szemben a magyarság is belépett a kereszténység terjesztői és védelmezői közé. Lászlónak egyébként oly szigorú törvényei is már csak egy ökor fizetésére ítélik azokat, akik még mindig pogánymódra mutatnak be áldozatokat. Kétségtelennek kell tartanunk, hogy még ezek az ártalmatlan tévelygők sem a magyarok, hanem az újonnan megtért bessenyők és kúnok soraiból kerülhettek ki.

László idejében még fölötte kevés a városunk s ezeknek is igen szegényes a külsejük és fejletlen a belső életük. László a népes és forgalmas gócpontok kialakulását a polgárok szabadabb mozgásával, a kereskedőknek s az iparosoknak nyújtott kedvezményekkel igyekezett elérni. Ahol és amennyire csak tehette, gazdagon építkezett és másokat is rászorított az építkezésre. Új monostorokat alapított, sok templomot építtetett, amelyek közül a régi írások különösen a váradi székesegyházat emelik ki, ahol holta után maga is pihenni óhajtott.

A városi mellett a falusi élet fejlesztését is gondjaiba vette. A magyarságnak ugyanis még mindig erősen a véreben volt a szabad, nomád élet. A sátrat többre becsülték a kőháznál. Tavasz nyíltakor még az előkelők is megtették, hogy kivonultak a mezős térségekre és ott éltek sátrak alatt, amíg csak le nem esett a hó. A közrendűek pedig még télen is sátrakban laktak a kőből épült templom körül, amely a falunak egyetlen elmozdíthatatlan pontja volt. Ha aztán meggyengült a legelő, bizony hogy elvonultak alkalmasabb helyet keresni a jószág számára és a templomot magára hagyták. László tehát törvénybe vette, hogy a falunak nem szabad a templomtól messzire mennie. Ez a helyhez kötöttség aztán apránként a nagy tömegeket is rákényszeríti az építkezésre s a műveltség első elemeinek befogadására.

Lászlónak a békés munkálkodás terén szerzett hírneve semmivel sem volt kisebb jelentőségű, mint a harctereken kivívott dicsősége. Nem volt ország Európában, sem keleten, sem nyugaton, ahol egyaránt nagyra nem tartották volna, mint hadvezért, mint államférfit, mint bölcs, föltétlenül igazságos és nemesszívű embert. Jöttek is fölös számmal követek közelből és távolból a magyar udvarba, hogy országaik és uralkodóik ügyes-bajos dolgaiban kikérjék a jó és okos király tanácsát, vagy éppen segítségét. Különösen a vele rokonságban álló orosz, lengyel, morva és cseh uralkodók vonták be családi viszálykodásaik elintézésébe. És László sohasem huzta ki magát, ha azt látta, hogy közbelépésével a megegyezést elősegítheti vagy siettetheti. Nem egyszer pusztá szóval is elérte a kívánt hatást, mert azokkal is, akiknek a kárára döntött, meg tudta érttetni, hogy a balsorstól sujtottak cselekedeteit enyhébben kell elbírálni. Nálánál igazabban senki sem tudta átérezní és felfogní az emberi gyengeségeket, a lélek megcsorbulását a szenvedések nyomása alatt, noha ő maga sohasem lépett le Istennek tiszta útjáról. — Amikor II. Boleszló száműzött lengyel herceg, akinek lelkét súlyos bűnök terhelték, hontalanságában hozzá menekült, László tárt karokkal fogadta a szerencsétlent, ámbár az vele szemben sem viselkedett kifogástalanul. És a nagybűnös ily csodálatos

szívjóság és nemeslelkűség hatása alatt alázatos bűnbánóvá lett és halálos óráján azt a kegyet kérte Istentől, hogy fia László király oldalán növekedhessék fel.

Ami a nagy király szűkebb világából a legjobban érdekelné bennünket: a családi élete, sajnos, arról tudunk legkevesebbet. Kétszer házasodott. Második házasságából született Piroska nevű leánya, aki Komnenos Szép János görög császárhoz ment feleségül. Fiutóda nem lévén, a trónöröklés kérdése neki is sok gondot okozott, noha ebben a tekintetben hasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben volt, mint Szt. István. Ő ugyanis már erős, rendhez és fegyelemhez szokott, minden állami és egyházi intézményében véglegesen megalapozott országot hagyhatott maga után, am lyet trónv. szályoknál nagyobb szerencsétlenségek sem taszíthattak már a megsemmisülés lejtőjére. De még így is nyugtalanította Lászlót e kérdés erőszakolt megoldása. Jogszerű örökösében ugyanis, elhunyt bátyja idősebb fiában, Kálmán hercegben nem bízott. Bizalmatlanságának tulajdonképpen okát nem ismerjük. — Későbbi feljegyzések úgy adják elő, hogy Kálmánt papos és tulságosan tudóskodó embernek tartotta, aki katonás nemzet királyának nem való, hanem annál inkább püspöknek. Mégis valószínűbb, hogy Magyarország függetlenségét féltette tőle, mert Kálmánt a kelletténél erősebb barátság fűzte a Szent-székhez. Kálmán öccse viszont, Almos herceg, minden ízében derék katonának mutatta magát, akiről jogosan lehetett hinni, hogy veszedelem esetén karddal is becsületet tud szerezni a magyar névnek. László tehát Almos mellett döntött, aki Kálmán mellőzésével máris Horvátország helytartója volt. Kálmán azonban semmiképpen sem akart lemondani törvényes jussáról. Amikor pedig helyesen vagy tévesen úgy sejtette, hogy nagybátyja erősebb eszközöktől sem riad vissza, Lengyelországba menekült.

László első felindulásában fölötte keményen követelt: a lengyel udvartól Kálmán kiadatását, de csakhamar teljesen megnyihült unokaöccsével szemben. Tisztességgel hazahívatta, hogy majd örökébe lépjen. Nem lehetetlen, hogy a gyengének tartott Kálmánban megmutatkozó erős akarat bírta rá Lászlót korábbi elhatározásának megmásítására. A következmények igazolták is, hogy Kálmán valóban trónratermett férfiú volt.

A trónöröklés rendezésével egyidejűleg volt még valami más kérdés is, amely állandóan és erősen foglalkoztatta a betegeskedő, rohamosan gyöngülő királyt. Ez a kérdés éppen-séggel nem volt országos érdekű, de annál mélyebben bele-vágott László fenkölt lelkivilágába. A Szentföldre vágyódott. Szándékát, törekvését nem látjuk világosan. Vajjon csupán csak a szokásos zarándoklásra gondolt, vagy talán komoly

hadjáratra, amelyet mindjárt az ő halála után a keresztések indítottak meg?! Kielégítő feleletet nem találunk sem a hazai, sem a külföldi feljegyzésekben. A hagyományok azonban minden érdeklődést ki tudnak elégíteni ebben a tekintetben is. Ugy adják elő a dolgot, hogy 1095-ben, amikor László király a szent husvétot Bodrogon ünnepelte, Franciaországból, Angliából és más nyugati országokból követek érkeztek hozzá, akik nagy tiszteességgel felszólították, hogy mint Európa első lovagja és hadvezére vegye át a Jeruzsálem felszabadítására induló seregnek vezetését.

Hogy mi volt a terve és mit határozott, nem tudjuk. Annyi tény, hogy László utolsó éveiben a nyugateurópai köztudatba kiírthatatlanul bevéődött a Szentföld visszafoglalásának szükségessége és őt nemcsak mint kiváló hadvezért és lovagot ismerték, hanem mint egyházának leghívebb fiát is.

A kereszties hadjárat megszervezésében és vezetésében azonban nem vett részt, mert 1095 július 29-én elhunyt.

XIII.

László király halála oly igaz és mélységes gyászt váltott ki a magyar szívekből, amilyenhez foghatót többé nem találunk a magyar történelemben. Vele együtt három évre eltemetődött minden multság, tánc, zene és énekszó. A fájdalom jajkiáltása — írják a régiek — az eget ostromolta. A sírházhoz zarándoklók sokasága éjjel-nappal megtöltötte az utakat, mintha mindenki elhagyta volna házat és jószágát. De nemcsak itthon, a messze külföldön is gyászt öltöttek érte, aminthogy a jósága, a nemeslelkűsége is túláradt a magyar határokon. „Azóta sem volt Magyarországnak még egy ilyen királya, de még a földje sem olyan termékeny már, mint amilyen az ő életében volt!” — siránkozik a lengyelek egyik krónika-írója.

A magyar lelkek, amelyek csordultig telve voltak László királlyal s már életében is csodás történetekkel szőtték-fonták körül nemes alakját, halálában még inkább közelebb vitték az éghez és annak tiszta lakóihoz. Mindenben, ami a nagy királlyal kapcsolatos volt, csodát kerestek, láttak és találtak. Kedvesek ezek a legendás históriák a magyar fülnek és kedvesek lesznek, míg csak magyar él e földön. Vagy nem rezdül-e meg szívünkben valami titkos hur, amikor azt olvasuk, hogy a szekér, amelyen a nagy király holttestét, végrendelkezése ellenére, Székesfehérvárra akarták szállítani, magától megindult Nagyvárad felé?! Ott is temették el. A magyar nép egyszerű és egyenes lelke e szép legendában örökpéldát állított az utódok elé, hogy az igazak s a jók szavát holtuk után is tiszteletben kell tartani.

László királyt az egyetemes egyház is annyira magáénak tekintette, hogy 1192-ben felvette szentjeinek sorába. Attól kezdve a festőművészek László életéből igen sok jelenetet örökítenek meg a templomokban; a szobrászok viszont ércbeöntik, márványba vésik daliás alakját; a költők pedig — közöttük Arany János is — szárnyas szavakkal megénekelik jámborságát és hősi tetteit. És a nép, amelynek szívében Lászlót se Nagy Lajos, se Hunyadi Mátyás fényes és kedves alakja nem tudta háttérbe szorítani, nagy veszedelem idején, hosszú századok múlva is lehozza az égből, vagy föltámasztja sírjából, hogy megoltalmaztassa vele a hazájáért véröz magyart.

Amikor a törökök Nagyváradot s a várossal együtt Szt. László székesegyházát és sirját is többszörösen feldúlták, a szent hamvak örökre elkeveredtek a magyar anyafölddel. Napjainkban hasonló szomorú sors érte a szobrárt is, amelyet az utódok kegyelete a nagy király kedves városában helyezett el; az oláhok ugyanis történelmi nagyságot és lovagias-ságot nem ismerő durvasággal eltávolították a művészies emléket, hogy helyén a saját királyuk szobrát helyezzék el.

— — — Nincs hát hová zárandokolnunk, de Szent László emlékezetének nincs is szüksége se ércre, se márványra, mert mindezeknél maradandóbb emléke él a magyar lelkekben. — Erdély havas bérceinek pásztorkunyhóiban és az Alföld nád-fődeles házikóiban téli estéken most is ő a legendás históriák legkedvesebb hőse. A hegyek fáradt vándorai Szent László-forrásából merítenek maguknak enyhülést, a rónaság leányai Szent László piros és fehér rózsáival mennek a vasárnapi misére, a háborusdít játszó gyerekek Szent László katonáinak nevezik magukat, a tanyai javasasszony Szent László-füvével gyógyitgatja a beteget. Pedig a nép számára sohasem szedték írásba Szent László történetét. És mégis tudják, mert benne van a magyar levegőben, a magyar föld porszemeiben, minden fűszálában. Öröklik apáiktól és örökségül hagyják fiaikra, mint drága kincset, mert Szent Lászlóban a magyar szem a magyar lélek minden kíválságát, minden vágyát, minden álmát megtestesülve látja; s az ő nagy lelkéből sugárzó erények bele-ragyognak a búsmagyar szívekbe s felkeltik a reményt, hogy ismét ragyogó-fényes lesz a most oly szomorú magyar ég.